

Odkdy trvá živá tradice naší literatury, na niž navazují další a další generace?

Jak se proměňuje v díle rozličných tvůrců?

A co je to vůbec tradice?

Tyto otázky klade a zodpovídá Arne Novák ve své programové stati

(najdeme ji v knize Nosiči pochodní, 1928, příp. ve výboru z Novákova díla

Česká literatura a národní tradice, 1995)

○ TRADICI V ČESKÉ LITERATUŘE

Ze všech stran, od lidí, kteří skutečně jsou neb alespoň se stavějí mými čtenáři, slyším tvrdošjnou otázku: Co vlastně míníte tou tradicí? A chtějí-li mně naznačiti hned napřed, že se mnou nesouhlasí, vkládají nakvašeně přivlastňovací zájmeno, říkajíce: Co vlastně míníte tou *svou* tradicí?

Ti, kdož přízvukem své otázky mne významně a přitom jenom náznakově obvinili z podezřelého poměru k tradici, mohou si vysvětlovati prarůzným způsobem tuto mou slabost, kterou dokonce stavím na odiv. Miluje-li každý odborník vedle svého řemesla slepou láskou také předmět svého vědeckého obrábění, platí to dvojnásobně o historících. Bývají až slabošsky zamilováni do minulosti, kterou studují a o níž vyprávějí, shledávají její pokračování v přítomnosti kolem sebe a radívají, aby se na ni nezapomínalo, nýbrž aby se na ni „navazovalo“ - to jsou tradicionalisté z povolání. Jest o mně poněkud známo, že se po léta zabývám literární historií, a proto platím

mnohým za jakéhosi tradicionalistu *Iege artis*. Náleží to k mému veřejnému úřadu jako konání přednášek, řízení semináře, zkoušení při rigorosech, a hodní lidé promíjejí mně dosti shovívavě tyto slabůstky mého povolání víceméně obecně prospěšného. Méně dobromyslní bližní ukazují k povážlivějším zdrojům tradicionalismu, a to nejenom mého. Postřehli, že skoro všichni tradicionalisté jsou zapřísáhlými konservativci a že poukazy k minulosti zpravidla brzdí pokrok, podle jejich vlastního názoru upřílišený. Soustavné a uvědomělé rozpomínání se na včerejšek, na jeho poučky i výstrahy, zpomaluje prožívání a užívání dneška, který chce býti vnímán a strávován v prudkém svém rytmu...; nestrojí tradicionalismus dokonce úklady naší době, která se cítí proto tak silnou, že nemá a nechce ani míti paměti? Opravdu se zdá, že ti, kdož stojí na straně mládí a zdraví, prudké činorodosti a přímočarého dobytelského, nikdy nepůjdou s tradicí, jak ukázal ostatně již Nietzsche v druhé své *Nečasové*, třebaže již on bystře odlišil citlivůstkářské antikvářství od tradicionalismu, jenž je pomocníkem a vychovatelem života. Nemíním konečně popřít ani okolnosti, že dobami pro vznik a vzrůst tradicionalismu nejplodnějšími bývají právě periody osobních a hromadných otřesů, kdy jednotlivec neb společnost pozbyli sami v sobě rovnováhy, a proto se v minulosti ohlížejí po opoře. Zažili jsme to všichni v nejtěžších chvílích světové války, za nichž si naše znepokojená srdce vysledovala citovou souvislost i se sentimentální písničkou Tylovou a v nichž k nám dávno zapomenuté politické šan-

sony Svatopluka Čecha promlouvaly neočekávaně jazykem důvěrně blízkým.

Ale co tedy s tradicí v životě a zvláště v literatuře, neuznáváme-li žádnou z těchto výjimečných podmínek, usilujeme-li přesto o rozviti a uplatnění životních a tvůrčích sil, nejde-li nám o pouhé zařazení do vývoje, nýbrž o jeho urychlení? Nebude nám pak jenom přítěží?

Kdo chce správně porozumět literatuře v časové kategorii jako zjevu sociálnímu a historickému, neměl by nikdy zapomenouti, že jest vždycky dílem a výrazem současných tří generací, které se navzájem nechápou, ano žijí vedle sebe namnoze v poměru nepřátelském, nebo alespoň plném nedůvěry a podezřavosti. Šťastná a přirozená krátkozrakost mládeže namlouvá si s výbojnou radostností, že jen ona tvoří písemnictví a že jí pokolení otců neustupuje dosti rychle i ochotně z cesty, což by bylo jediným smyslem jeho bytí, když jeho dílo a jeho názory jsou zhola bezcenné. Jenom prostoduchý pošetilec mohl by se od mladých literátů nadíti, že pochopí neb vytuší, čím souvisí sami s generací svých otců a jak mohou v jejich díle pokračovati. Neváhám povědět, že takové uvědomění, jež jest nepřirozené, by mohlo přímo podvázatí peruť dobytelského vzletu a otupiti ostří meče, napřaženého k výbojné ráně.

Ale jako v životě vnuci častokráte lnou ke svým dědům láskou, která není jenom vděčností za svrchovanou a neodpovědnou shovívavost, tak se též v literatuře stává, že mladé pokolení s bezděčným překvapením odkryje spojitost názorů, zálib a sklonů mezi sebou a

generací dědovskou. Poznání takové bývá nejprve provázeno ruměncem zahanbení, dojmem myšlenkového zmatku, obrannou snahou zaplašiti stíny minulosti, a teprve zvolna se probouzí s neurčitým tušením, že tu jde o přirozený životní zákon, také vědomí, že učiti se od dědů, čerpati z jejich zkušenosti, plniti pobídky, obsažené v jejich díle, a řídit se výstrahami, doloženými jejich neúspěchy a prohrami, znamená posilu a větší jistotu při tvoření i při hledání. Tato zvláštní, trochu paradoxní, ale rytmickými zákony života podmíněná forma dorozumění mezi dvěma generacemi, přičemž pokolení mezi nimi ležící jest úmyslně ze vzájemné dohody vylučováno, jest základní a primitivní útvar tradice. Jest vzácnějším a méně známým zjevem než boj otců a dětí na nůž, avšak není nikterak náhodou. Hegelova dialektika dějin vykládá sice správně, že mezi dvěma generacemi přímo za sebou následujícími jest poměr these a antithese, ale mylně tvrdí, že by pokolení třetí prostě synthetisovalo příkrý protiklad svých přímých předchůdců; mohli bychom připustiti leda, že v této synthese značně převládají prvky převzaté z odkazu pokolení prvního. Naši ruchovci v 70. letech popřeli zásadami i dílem sociální humanismus a světoobčanské evropanství svých bezprostředních předchůdců z generace nerudovské a hálkovské, ale zato přilnuli tím opravdověji k vlasteneckým romantikům předběřznovým i s jejich národně obrannou a slovansky propagační tendencí, již dodali také politicky občanského zbarvení v duchu roku 1848.

Toto přiznání se k souvislosti s dědy, toto rozhodnutí pokračovati

tam, kde přestali oni, tato radost z posily poskytované jejich příkladem, nejsou ještě skutečným tradicionalismem, nýbrž toliko průpravným náběhem k němu. Pravý tradicionalismus počíná se teprve tam, kde si uvědomujeme, že za námi se svým odkazem a se svou němou a přece výmluvnou ochotou kdykoliv přispěti v nesnázích a zmatcích stojí celá řada dědovských pokolení, s námi spřízněných a sourodých, a kde jsme kdykoliv hotovi uchýliti se k nim o radu a o pomoc, zakolísáme-li sami neb chopíme-li se problému či tématu, kterým se oni zabývali. Poslední vrstvy těchto generací mizí zcela v mlhách dějin, kam sahá sice naše vědění, nikoliv však podvědomí spojitosti, která se nezakládá jenom na jednotě krve, nýbrž na společenství duchových zájmů. Není národa, jehož příslušníci by se nemohli opřítí o pevnou hradbu složenou z generací předků, vždyť právě toto podvědomí jednoty jest hlavním tématem národní celistvosti. Avšak počet generací, s nimiž můžeme duchově obcovati, jest různý. Obávám se, že v naší literatuře smíme tuto řadu vésti právě jenom k prahu XIX. století, čímž jsme o tolik chudší Francouzů, Angličanů, Italů, ano i Němců.

Prostoduší fanaticové vědního poznání míní, že nám může býti prospěšna a pomocna veškerá minulost, kterou právě známe, jež jest naším intelektuálním statkem, trvalou součástí našeho rozumového vědomí. To jest však omyl. Jenom ten díl minulosti, který jsme si osvojili intensivním prožitím osobním, který vstoupil hluboko do naší individuality, aby s ní prodělával její růst a vývoj, který prosycen

byl našimi životními vztahy, může nám být pomocen a prospěšen. Odborný a učený literární dějepisec nosí s sebou stále celou historii písemnictví svého národa, ale jako souhrn poznatků, netvoře z ní, ani nenacházejí v ní pomůcku při tvůrčím aktě. Básník, spisovatel, slovesný umělec vyňal si z této rozsáhlé a v mnohých svých partiích už odumřelé oblasti to, v čem kdy pocítil tep spříznění krve, rytmus příbuzného duchovního života, hlas blízky vlastní inspiraci: tyto zkušenosti mu přetvořily minulost na tradici. Kdo by ho směl odsuzovati, že jenom vybíral, že odmítal všecko lhostejné, byť to mělo autoritu závaznosti, že si látku vědní proměňoval podle svých potřeb, zaujímaje k ní v různých dobách stanoviska rozličná? Jenom to mu umožnilo, aby v minulosti nacházel přítomnost.

Není ostatně řečeno zcela přesně, definuje-li se tradice jako *uvědomělé* pokračování v díle minulosti, jako uvážené a rozumové navazování na ni, jako přímá snaha příznivě jasné a klidně postupující inteligence zakotviti rozmyslně v odkazu předchůdců. Všecky akty slovesného tvoření, pokud mají povahu uměleckou, vyznačují se rázem iracionálnosti, podílem neuvědomělé nutnosti, ano účastí podvědomí, která se dodatečně může činností rozumovou regulovati, nikoliv však ve vzniku podněcovati. Spisovatel, jenž do své mysli jakožto vnitřní zkušenost - nikoliv jako pouhý poznatek - pojal slovesnou minulost svého národa, nepotřebuje, aby se jí při tvoření samém zabýval. Nečekána a přinášející překvapení, sama ohlásí svou přítomnost, upomene na sebe jako naléhavý hlas vnitřní, jehož nelze

odbyti, nabídne ve chvíli rozpaků svou pomocnou direktivu. V tomto jejím neuvědomělém přispění záleží její cena nejvzácnější, jako v životě nám mrtví předkové a rodiče prospívají nejvíce tím, že nás hlasem krve, hnutím svědomí, mravním souhlasem oslovují tenkrát, když jsme se jich ani netázali, ale kdy nám nade vše bylo třeba jejich pomocné a podpůrné ruky, podané ze záhrobí.

Ovšem vedle této podvědomé účasti tradice při samém aktu koncepčním a při skoro mystickém zrodu básnického díla zná spisovatel tradicionalista ještě jiný její podíl. To tehdy, když přistupuje s napětím vší své umělecké inteligence a se snahou využití všech prostředků technických a kritických k tuhé práci komposiční. Čeho by nevyužil z pomůcek se mu nabízejících? Jak by mohl odmítnouti posilující soutěž se staršími dělníky na těžé látce, těžé myšlence, téměř problému slohovém? Jejich zkušenost, ale i jejich ztroskotání jest také jeho statkem, dráha jimi uražená nemusí býti v jeho novém experimentování probíhána podruhé, cíle jimi vytčené, ale nedosažené jsou etapami také jeho letu. Byla-li v prvním stadiu tradice složkou podvědomé inspirace, stává se nyní předmětem uvědomělého studia a rozvážného zkoumání, kde spisovatel vstupuje oddaně a trpělivě do školy svých předchůdců a předků, spojených s ním nikoliv poutem autority, nýbrž svazkem vnitřního spříznění a pokrevní sounáležitosti. Ale zde i onde zůstává tradice svobodným rozhodnutím osobní volby a není snad tlakem autoritativního předpisu. Spisovatel se k ní přimyká s důvěrou, že s ní skrze ni poroste,

aniž se musí obávat, že bude jí obmezován ve svém přirozeném vývoji. Zařadit sebe neznamená zřít se sebe; pochod v četě byt neviditelné neztěžuje, nýbrž usnadňuje chůzi; mrtví se nezjevují, aby pili naši krev, nýbrž aby nám podali ruce ke spojení v řetězec pomocného bratrství.

Bylo by čirou absurdností žádati po někom, aby ctil veškeré předky své rodiny bez rozdílu a bez výběru a dokonce aby si zvolil je všechny za svůj příklad. Sama představa o tom má do sebe cosi neodolatelně komického i pro toho, kdo si uvědomuje, že ve své krvi, ve své povaze, ve svém podvědomí nosí dědictví mnohých osob, k nimž by se dobrovolně nehlásil a jichž by, probůh, nechtěl následovati. Proto myslíme zdravým tradicionalismem svobodný a rozmyslný výběr myšlenkových a literárních předků a nikoliv snad hromadný kult celé ideové a slovesné minulosti, jenž by byl spíše můrou než požehnáním; že tato svoboda a tento rozmysl volby jsou omezeny silným podílem prvku iracionálního a podvědomého, vyložil jsem již.

Pro které ze svých literárních předků rozhodne se tedy soudobý český spisovatel s prospěchem? U koho z nich nacházel již jeho předchůdcové oporu a posilu? Odpovědi na to budou sotva zníti jednoznačně a literární historik neb kritik může podati leda látku prosetou a utříděnou, aby si z ní básník a spisovatel vybírali podle své tvůrčí potřeby a podle svého osobního založení.

Není sporu o tom, že národní obrození na pomezí XVIII. a XIX.

věku bolestně trpělo a úporně zápasilo s naprostým nedostatkem tradice. Pracovalo s národem dočasně nepočetným a oslabeným a zcela skrovné společenské vrstvitosti, zato však s národem nesporné jazykové jednoty, státoprávního vědomí, ano i patrné pýchy na velice vzdálenou minulost, ale běda, s národem, kterému nadobro chybělo živé vědomí myšlenkové a slovesné spojitosti s generacemi předchozími. Sem tam - na západě - prokmitla myšlenka vzpomínky na národně náboženský obsah češství, který pokusili se vypěstovati první katoličtí buditelé pobělohorští; sem tam - na východě - pociťovala se v evangelických vrstvách spojitost nového úsilí se starým odkazem bratrské reformace, která měla odedávna vedle náboženského jádra i složky humanistické a národní. O nosnosti a poměru této dvojí, docela protichůdné tradice, která při své ideové závažnosti byla celkem bez literárního významu, vedou se, jak známo, ostré spory o to na obou stranách se značným zaujetím apriorním, protože se však vlastně netýkají tradice slovesné, nýbrž myšlenkové, netřeba se zde do nich pouštět.

Jisto jest, že první vůdcové našeho obrození, kteří v duchu osvícenském byli velice skeptičtí a nehistoričtí, nenavazovali vědomě ani na tradici balbínovskou, ani na tradici českobratrskou, i když sami čerpali důvody pro své výmluvné obrany jazyka a národnosti z *Dissertatio apologetica* a když učili se správné mateřštině z Kralické bible, s níž však stavěli na stejný stupeň důležitosti spisy veleslavínské, obsahově neb dokonce nábožensky nadobro lhotejně. Zazlíme

jim příliš, ať sluli Dobrovský, Voigt, Thám či Puchmajer, že nenacházejíce doma tradice dosti živé, význačné a svorným souhlasem přijaté, vycházeli z názorů i forem ciziny, někdy dohánějící Německo, Francii, Polsko a Rusko, častěji se pozdívce za nimi? Byli to duchové velmi vzdělaní, kritičtí a nadšení, nebyli však nikterak literárními tvůrci, takže byli odkázáni vždy jenom na soudný výběr a na důmyslné seskupování, a proto z dob probuzenského osvícenství nezůstalo pro literaturu pranic, co by bylo schopno státi se východiskem nové tradice. Snad překvapí, že nevyjímám z toho ani samotného Dobrovského, jenž požívá tím větší úcty, čím méně jsou známy a přístupny jeho práce; velký filolog byl géniem právě jenom ve svém oboru, jež ovšem pojal co nejdříve a odkud vyzařovaly paprsky na různé úseky dnešního života v Čechách.

Jako všecek vyšší slovesný život XIX. století u nás, tak i skutečná literární tradice se počíná v době Jungmannově, či přesněji, u samé Jungmannovy osobnosti. Nepřízeň, do níž před třiceti lety v české veřejnosti upadl dílem z aprioristické nechuti, dílem z nedostatku pravého smyslu pro hodnoty čistě literární, pomine, jakmile se vzdělanstvo opět pohrouží do jeho spisů, dnes docela neznámých. Jsem přesvědčen, že pro českého spisovatele není četba jeho obou článků O klasičnosti v literatuře a o Obohacování jazyka českého méně podnětná a zajímavá než pro politika Posledních slov Frant. Palackého. Oběma činy se stal Jungmann zakladatelem naší tradice. Stvořil básnický jazyk, který jest posud živ, a učinil to způsobem, který

se při jazykové tvořivosti ještě stále osvědčuje - teprve díla napsaná touto básnickou řečí působí na nás podnes dojmem kontinuity ničím neporušené. Přemítaje v duchu romantickém o otázce klasičnosti, což se mohlo zdáti jeho vrstevníkům příliš smělým maximalismem, stanovil provždy náš poměr ke světové poesii a vytkl jasnovidně, třebaže za pomoci svých německých učitelů, požadavek národní svébytnosti jako životní problém našeho písemnictví, které se od cizích literatur učí, s nimi soutěží, do jejich vývojové logiky se včleňuje, ale přitom zůstává svým a osobitým. Jungmannovské otázky se vracejí, byť nikoliv se jménem svého původce, vždycky znovu, kdykoliv se přemýšlí o možnosti a podmínkách národního písemnictví, u Nerudy jako u Krásnohorské, u Hálek jako u Vrchlického, u Svatopluka Čecha jako u Šaldy. Netvrdím, že se s Jungmannem všichni shodovali, ale o to, jak řečeno, při zdravém tradicionalismu ani neběží: jsme vděční předchůdcům, kteří dávají otázky, aby na ně potomstvo postupně odpovídalo.

Jungmann sám nebyl básník, ale dožil se toho, že za jeho života a namnoze i za jeho auspicií vznikla uměleckým tvořením básnická tradice česká, v níž se, ač to zní paradoxně, pokračuje doposud. Postavíme-li podle sebe velká protichůdná jména, Kollár a Čelakovský, vidíme, že tu byla současně tradice dvojí; možno dokonce mluvit o tradici trojnásobné, uvážíme-li, že život i dílo K. H. Máchy spadají také do doby Jungmannova působení a auktority obecně uznávané. Rozdíl mezi Kollárem a Čelakovským jest tak zásadní a pronikavý,

že možno jej určití a vyložití několikerým způsobem. Není to jistě jenom etnický a mesologický rozdíl mezi východem a západem kmeně československého, který se ostatně ještě za jejich doby stupňoval až v národně kulturní roztržku. Mnoho vykládá různost náboženského vyznání a náboženské vzdělanosti: Kollár protestant, vychovaný biblí a kázáním, vyzbrojený vědomím spojitosti s českou reformací a podporovaný studii na evangelické universitě v Německu, Čelakovský katolík z venkova, který se již nepamatuje na svou minulost nekatolickou, při vši opravdově náboženské oddanosti duch světský, ne bez rokokové kultury, příznačné pro poddanský venkov český. Nás zde zajímají méně tyto podmínky než jejich důsledky pro slovesné umění obou. Kollár, který v sobě nikdy nezapřel průpravu a východisko klasicismu, ustavil u nás řečnický princip v básnictví, těžkou a umělou stylisací nejenom periody a slova, ale také myšlenky a citu, zásadu působivé rozvitosti, slovné abundance. Čelakovský jako pravý romantik (byť typu občansky umírněného bez vášnivosti a tragiky) vychází z písně a často i z pořekadla; odtud u něho princip hudební, sklon ke zkratce a ke zhuštěnosti, snaha o výrazovou bezprostřednost, důraz na reliéf slova proti jeho mnohosti u Kollára a kollárovců, psychologicky pak náklonnost pověděti málo slovy mnoho a raději napověděti než pověděti.

Mácha, jehož úžasně proleptickému géniovi bylo dáno nacházeti již tehdy, kdy jiní básníci teprve hledají, našel brzy nato třetí princip básnického slohu českého: zásadu barvitosti, podmíněnou jednak

mocným obrazivým nadáním, jednak stálou korespondencí světa zevního a vnitřního. Řečník Kollár a hudebník Čelakovský byli oba auditivní, Mácha jest prototypem umělce vizuálního, jemuž vedle pohledu na skutečnost přán i zrak do nitra obrácený. Tento rys znamená pro stvoření české básnické tradice ještě daleko více než Máchův objevitelský čin v oboru filosofické lyriky, než jeho tragická odvaha k vášnivosti, neb dokonce než jeho byronství silně přeceňované; ostatně básnicky se Mácha vyslovil daleko plněji než filosoficky, kde odkázal potomkům několik velice znepokojených otázek, dávaje sotva hádati, jak by byl na ně sám odpověděl.

Takto již v době, kdy ještě žil Jungmann, ano kdy mezi živé byl počítán ještě básník Vznešenosti přírody, vytvořeny byly troje základy pro trojí různou básnickou tradici, jež odtud trvá vedle sebe, jako trvají Jungmannovy kritické zásady národního písemnictví. Načas se zdálo, že rétorický princip Kollárův hyne nadobro s předpokladem klasicismu, který se přežil, ale působením Jar. Vrchlického za nových vlivů francouzských a netušenou dosud kulturou smyslů a zvláště zraku ožívá řečnický slohový princip opět, dochází také u Sv. Čecha a El. Krásnohorské pozoruhodné obměny a skoro u všech svádí dramatický zápas s protilehlou zásadou výraznosti a hudebnosti, kterou lze odvoditi právě z Čelakovského. Kollár, duch monumentální jednostrannosti, neznal než svůj princip rétorický a mnil jím vždy a všude vystačiti - jeho omyly jsou dosud stejně poučné pro tvořícího básníka jako jeho výboje, většinou přehlížené. Vrchlický i Čech, oba

spisovatelé bohatšího literárního vzdělání a složitější umělecké orientace, kteří ostatně měli svého Kollára v malíčku, považovali výhradnost tohoto principu za jednostrannost, které se bránili, pokoušejíce se i o tvoření v duchu hudebnosti pro Čecha skoro vždy nedosažitelné, u Vrchlického občas šťastně vítězí. Ale což se jich v ničem nedotkl třetí tvůrce básnické tradice české, Máchy? Vyrovnávali se s ním oba, Vrchlický napodiv zdrženlivě, Svatopluk Čech v oddané přichylnosti, a oba po svém odpovídali na jeho metafyzické úzkosti, klenouce přes jejich temné vody sebedůvěřivé mosty optimistického idealismu.

Mnoho u obou vysvětluje tedy jejich uvědomělý poměr k básnické tradici domácí, který je oba posiloval, ač se zběžnému pohledu jeví Sv. Čech naplnitelem tradice, kdežto Vrchlický rušitelem jejím. A přece tento vztah ani zdaleka nevykládá jich celých, jako vůbec tradičnost jest spíše jen pomůckou než jádrem osobnosti tvůrčí. Více než domácí předchůdci působili na Vrchlického jeho cizí, hlavně románští učitelé, a také Sv. Čech nebyl by dospěl ke své synthese Kollára a Máchy bez přispění německých, ruských a polských básníků. Toto všecko však pomáhalo jim oběma uvolnit a vyslovit své osobité já, jehož organizace vycházela u Čecha z národně politické, u Vrchlického z estetické koncepce života a básnického poslání. Není a nesmí být tradice ničím více než cestou k sobě samému, než zárukou bezpečnosti, než ukazatelem vnitřní jistoty; ale kolik jest vedle ní cest a pomůcek k těmto cílům!

Ze tří základních principů slohové tradice české - a mluvím dnes jenom o této, nechávaje tradici ideovou vůbec stranou - ovládl na dlouho princip Čelakovského; nechci tím však říci, jako tak mnozí jeho velebitelé, že by byl samospasitelný a že by se dokonce kryl s tím, co snad smíme nazývatí pravou českostí slohovou. K neočekávanému vítězství mu dopomohl nejsamostatnější a nejpůvodnější žák Čelakovského, Karel Havlíček, když jej přinesl i do prózy, kterou nadobro zbavil oné řečnické důstojnosti a onoho neseného kazatelství, jež jsou u Palackého a Šafaříka přirozené, u jejich epigonů strojené. V době, kdy nová silná generace, revoluční a kritičtí májovci vstupovali po duchové tišině reakční do literatury, zdálo se, že již jen dva principy určují ráz českého písemnictví, neboť zásada Kollárova byla napohled překonána: jedním byl nesporně Máchy, za druhého nebyl však již jménem Čelakovský, nýbrž jeho osobitý, básnický následovník K. J. Erben, nebo ještě spíše jeho žák v próze, Karel Havlíček.

Májovci hned ze začátku vypověděli otevřený boj jakémukoliv tradicionalismu, který se jim jevil neblahou odrůdou opovrhované jimi historičnosti, a přece celý jejich vývoj není než postupné a přímo dramatické vyrovnávání se s českými tradičními problémy. Všichni si probojují, vedle neméně závažných zápasů ideových, svůj boj mezi slohovým typem Máchy a Čelakovského (či Erbena), a nejhlubší z nich nejsou s ním hotovi za průpravné mladosti. Hlavně Neruda nikoliv. V tomto osvětlení jsou jeho Písně kosmické, v nichž

na několika místech slohem až upřílišně rétorickým ožila současně s Vrchlickým vesměrná duma máchovská, typickým dílem přechodu a křížovky, než se Neruda trvale rozhodl pro slohovou úsečnost, písňovou zkratku, nápovědnou pregnanci, která se blíží hutnému výrazu lidové písně a balady. Těto básnické tradici, která jde k němu od Čelakovského a Erbena, dal právě on nový tvar, aby v podobě jím dané přecházela na pozdější pokolení; dnes jsme si zvykli mluvit prostě o nerudovské tradici v našem básnictví jako pravém protikladu oné barvitě rétoriky, onoho rozvitého verbalismu, oné honosné architektiky slovní a veršové, jež jest trvale spjata se jménem Svatopluka Čecha a Jar. Vrchlického, aniž cele vyčerpává, jak již pověděno, celý zjev tohoto.

Tradice nerudovská! Kolik různých osobností z několika generací opřelo se o ni, kolika dodala a dodává síly jistoty! Jeť v ní princip slohový nerozlučně spjat se zásadou mravní sebevýchovy, pro umělce až osudově závažné. Znamená totiž zároveň charakterní výzvu, aby se básník oprostil ode všeho dekorativně podružného, aby, opomíjeje nahodilosti, pronikal k podstatě, aby sporým a výrazným slovem postihoval duši věcí a sám smysl chvíle, aby se snažil zjednodušením o typisaci. Zde našel svůj slohový řád velký lyrik citu a meditace J. V. Sládek, sem se přiklonil v ojedinělých mistrovských kusech mužné intimity ve své nejlepší době J. S. Machar, zde zakotvil z vnitřní potřeby Viktor Dyk, u něhož ostrá epigramatičnost docela vystřídává sklon písňový, sem dospěli velmi záhy s intuitivní rych-

lostí oba nejčistší umělci mladé české poesie, lyrik zkratky Karel Toman i tragický baladista Jiří Wolker, k této tradici uchylovali a uchylují se vědomě nebo bezděky Gellner, Kříčka i Durych.

Vedle jiných charakterních odkazů, které Jiří Wolker zanechal literární mládeži k přemýšlení a řešení - nedím: k otrocké nápodobě -, jest důrazná výzva jeho díla, aby nebyla tradice zanedbávána, jistě hodna zvláštního pozorů: hle, básník, pevně zakotvený ve své době, poctivě vyznávající její víru a naději, bolestně trpící její zvláštní sociální tragikou, těžící látkově a tematicky z ní, a jenom z ní, neváhá zasednouti do školy naší staré básnické tradice. Vyposlouchá rytmus lidové písně a zvláště balad a osvojí si její výrazovou gnómičnost; učí se vědomě od Erbena i Nerudy plasticity slova a starého verše i s jeho domnělou nepravidelností, která vychází z mimoknižní prosodie mluveného jazyka; uvede do své básnické mluvy zase refrén, opakování, anafory a všude, oddávaje se tradici, zesiluje svou vlastní rázovitost. Každý článek o tradičnosti v naší literatuře jest vlastně komentářem Wolkrova díla básnického.

Nerudovská tradice nebyla v naší poesii nikdy výhradní, ano načas se zdálo, jako by ji měl docela přehlušiti umělecký princip Jaroslava Vrchlického, v němž zároveň vedle rétoriky kollárovské ožíval i obměněně básnický odkaz Máchův. Jenom snad Julius Zeyer - jako později Karel Hlaváček, který si toho však sotva uvědomoval - byl přímým pokračovatelem Máchovým, třebaže celým naturelem se od něho nadobro lišil - všechny Zeyerovy evokace minulosti řízeny

jsou principem barvitosti, kterou se vysvobozuje velice jemná organizace citová z těžké hrůzy vnitřních temnot, jež slují osamělost, marná touha po lásce bez konce, prahnutí po vykoupení z nevěry. Jako máchovec byl správně vyložen také Otokar Březina, alespoň ve svých uměleckých a myslitelských začátcích, ale nebudiž zapomenuto, že v tradičním povědomí Březinově vedle Máchy vlastního a čistého žije i to, čím doba Vrchlického Máchu obměnila a přetvořila, nadavši jeho sensitivnost novou smyslovostí a doplnivši jeho hudební melodii silnou fugou řečnickou. Otokar Březina i Antonín Sova napohled proti Vrchlickému jenom reagují, nahrazujíce jeho vítěznou pozemskost novou duchovostí, avšak ve skutečnosti jsou i jeho pokračovateli, prohlubující a zjemňující jeho umělecké výboje podle hlasu jiné doby, podle potřeby smyslů kultivovanějších, podle duchovější, spravedlivější a vlastně úplnější koncepce světa a života. Jest perspektivním omylem toliko nedostatečné vzdálenosti, tvrdí-li se, že příklad a podnět Vrchlického v současném básnictví českém odumřel a zanikl: Neumann, Theer, Wojkowicz, Medek, každý jinak, každý odjinud přijali tvůrčí popudy a umělecké posily z mnohotvárného díla Vrchlického, které chce býti jenom vnímáno a známo, aby se stalo dalším generacím tradičním předpokladem.

Nevyčerpav jistě ani zdaleka toho, co bychom mohli nazvat tradičními skutečnostmi a možnostmi českého básnictví, a pominuv celou oblast naší prózy výpravné i chudičkový okres dramatický, mám za to, že jsem nejen teoreticky, ale i příklady odpověděl na otázku,

co vlastně míním tou tradicí. Snad se mně podařilo i více: z mých výkladů bohdá vysvitne, že literární tradicionalismus u nás, který se skoro vždy dostavoval s klidnou přirozeností organického dějstva, není ani znásilňováním ani ochuzováním duchů skutečně tvůrčích. Naopak, jest jim posilou a sebeznásobením, vede je ke kořenům, k duši pramenů, k jistotám ukrytým v hloubce. Jest na mladém pokolení básnickém, aby odpovídalo na tyto problémy živými činy.

1927